

ชื่อผลงานวิจัย (ไทย)

รายงานการวิจัยเปรียบเทียบเพื่อพัฒนานโยบาย เรื่อง การส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในประเทศไทย

ชื่อนักวิจัย

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา

ปีที่ผลงานวิจัยเสร็จ

พ.ศ. 2561

ประเภทของงานวิจัย

นโยบายการศึกษา

คำสำคัญ

ผู้สูงอายุ การเรียนรู้ของผู้สูงอายุ

ความเป็นมา/หลักการและเหตุผล

ปัจจุบันมีหลายหน่วยงานที่มีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับผู้สูงอายุ ส่วนใหญ่เป็นเรื่องเกี่ยวกับแนวโน้มของประชากรสูงอายุและสุขภาพอนามัยของผู้สูงอายุ เช่น การส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ การดูแลผู้สูงอายุ โภชนาการและสุขภาพของผู้สูงอายุ เป็นต้น กล่าวได้ว่า มีการทำวิจัยเกี่ยวกับสุขภาพอนามัยของผู้สูงอายุในสังคมสูงวัยอยู่มากพอสมควร แต่การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุยังมีไม่มาก สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา ซึ่งมีภารกิจหลักในการพัฒนาแผนและนโยบายการศึกษาแห่งชาติ เห็นความสำคัญของการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุ จึงได้มีโครงการวิจัยเปรียบเทียบเพื่อพัฒนานโยบายเรื่องส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในประเทศไทย เพื่อจะได้สังเคราะห์และจัดทำข้อเสนอแนวทางการจัดการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุต่อรัฐบาลต่อไป จึงได้จัดทำโครงการวิจัยนี้ขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ของชาติ ๒๐ ปี ดังกล่าวข้างต้น

วัตถุประสงค์การวิจัย

- ๑) เพื่อศึกษาวิเคราะห์ระบบการจัดการเรียนรู้ผู้สูงอายุในประเทศไทย
- ๒) เพื่อศึกษาวิเคราะห์ระบบการจัดการเรียนรู้ผู้สูงอายุของประเทศที่มีแนวปฏิบัติที่ดีจำนวน ๖ ประเทศ ประกอบด้วย ๑) ญี่ปุ่น ๒) สาธารณรัฐประชาชนจีน ๓) สิงคโปร์ ๔) สหรัฐอเมริกา ๕) สหราชอาณาจักร และ ๖) อิสราเอล
- ๓) เพื่อจัดทำข้อเสนอแนวทางการจัดการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุของประเทศไทยที่เหมาะสมกับบริบทไทย

📁 ขอบเขตของการวิจัย

งานวิจัยนี้ศึกษานโยบายและแผนของรัฐบาลในการเตรียมพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุของประเทศไทย ตลอดจนการนำแผนไปสู่การปฏิบัติ สภาพปัญหาและปัจจัยสู่ความสำเร็จ เปรียบเทียบกับประเทศต่างๆ ที่มีประชากรสูงอายุเพิ่มขึ้นใน ๖ ประเทศ ได้แก่ สหรัฐอเมริกา สหราชอาณาจักร อิสราเอลญี่ปุ่น สิงคโปร์ และสาธารณรัฐประชาชนจีน

📁 ทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษาที่เกี่ยวข้อง

๑. แนวโน้มประชากรสูงอายุของประเทศไทย

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ ได้วิเคราะห์สถิติข้อมูลประชากรวัยเรียน พบว่า การเปลี่ยนแปลงประชากรนอกจากจะส่งผลกระทบต่อทั้งด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม และด้านสิ่งแวดล้อมแล้ว ยังส่งผลกระทบต่อด้านการศึกษาอย่างรุนแรงด้วย กล่าวคือเมื่ออัตราการเกิดของเด็กลดลง ปริมาณสถานศึกษาและโครงสร้างพื้นฐานต่างๆ ก็จะมีสัดส่วนไม่สอดคล้องกับจำนวนผู้เรียน สถานศึกษาขนาดเล็กหลายแห่งจะต้องปิดตัวลงเพราะไม่มีผู้เรียน ขณะเดียวกันการที่ผู้สูงอายุเพิ่มจำนวนขึ้นอย่างรวดเร็ว การศึกษาตลอดชีวิตจะมีบทบาทมากขึ้น จำเป็นต้องเพิ่มแหล่งการเรียนรู้ให้เพียงพอเพื่อรองรับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุให้สามารถดำรงชีวิตในสังคมอย่างมีคุณค่าและเป็นประโยชน์ต่อสังคม

๒. สถานการณ์เกี่ยวกับผู้สูงอายุของประเทศไทย

มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย คาดการณ์ว่า ประเทศไทยได้กลายเป็นสังคมสูงวัยมาตั้งแต่ปี ๒๕๔๘ คือมีสัดส่วนประชากรอายุ ๖๐ ปีขึ้นไป สูงถึงร้อยละ ๑๐ ประชากรสูงอายุกำลังเพิ่มขึ้นด้วยอัตราที่เร็วมากคือ สูงกว่าร้อยละ ๔ ต่อปี ในขณะที่ประชากรรวมเพิ่มขึ้นด้วยอัตราเพียงร้อยละ ๐.๕ เท่านั้น

๓. ปัญหาผู้สูงอายุไทย

- ๓.๑ ผู้สูงอายุมีรายได้ต่ำกว่าเส้นความยากจน
- ๓.๒ ผู้สูงอายุมีปัญหาสุขภาพ
- ๓.๓ ผู้สูงอายุมีการศึกษาน้อย

๔. ผู้สูงอายุกับภาวะสมองเสื่อม

ภาวะสมองเสื่อม เป็นปัญหาทางสุขภาพอีกประการหนึ่งที่ส่งผลกระทบต่อตัวผู้สูงอายุเองและคนรอบข้าง ผู้สูงอายุทุกคนมีความเสี่ยงต่อภาวะสมองเสื่อม ในประเทศไทยพบว่า ผู้สูงอายุที่มีอายุ ๖๐ ปีขึ้นไป มีภาวะสมองเสื่อมถึงร้อยละ ๑๒.๔ โดยพบในเพศหญิงมากกว่าเพศชาย (ร้อยละ ๑๕.๑ และ ๙.๘ ตามลำดับ)

๕. การสูงอายุอย่างมีพลัง (Active Ageing)

Active Ageing เป็นคำที่บัญญัติขึ้นโดยองค์การอนามัยโลก เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๓ (ค.ศ. ๑๙๙๐) เกี่ยวข้องกับคำว่า healthy ageing หมายถึง การเป็นผู้สูงอายุที่ปราศจากโรค รวมถึงการมีความสามารถในการใช้ร่างกาย สรีระวิทยา จิตใจ และสังคม ซึ่งได้เปลี่ยนแปลงไปตามกระบวนการชราที่เกิดขึ้น ให้ทำงานได้อย่างเหมาะสม มีความสามารถทำอะไรได้ตามสิทธิที่มีอยู่ มีชีวิตที่อิสระ มีส่วนร่วม และทำได้สำเร็จด้วยตัวเอง หรือ กล่าวได้ว่า หมายถึง ผู้สูงอายุที่มีศักยภาพในการดำรงชีวิตตามปกติ สามารถทำประโยชน์ให้กับชุมชนและสังคม

วิธีการวิจัย

๑. การศึกษาเอกสารของไทยและต่างประเทศ ๖ ประเทศ
๒. การสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ
๓. การศึกษาเชิงลึก กรณีการจัดการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุที่ดีเด่นในประเทศไทยจำนวน ๔ ภาค
๔. การศึกษาเชิงลึก กรณีการส่งเสริมการเรียนรู้ในต่างประเทศ ๒ ประเทศ
๕. วิเคราะห์เปรียบเทียบการส่งเสริมการเรียนรู้ของประเทศไทยกับต่างประเทศและสรุปข้อค้นพบ
๖. สัมมนา Focus group เพื่อระดมความคิดเห็นเพิ่มเติมจากรายงานการศึกษาเบื้องต้น
๗. พัฒนาข้อเสนอนโยบาย
๘. จัดทำร่างรายงาน
๙. จัดสัมมนาระดมความคิดเห็นเพื่อพิจารณาข้อเสนอเชิงนโยบาย
๑๐. ปรับปรุงรายงาน
๑๑. สรุปและจัดทำรายงานเสนอสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา

ผลการวิจัย

๑) ระบบการจัดการเรียนรู้ผู้สูงอายุในประเทศไทย

สำหรับประเทศไทยปัจจุบันหน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน ได้ดำเนินการส่งเสริมและจัดกิจกรรมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุตามศักยภาพและความพร้อม แต่ยังไม่ทันกับจำนวนผู้สูงอายุที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วทุกปี จึงมีข้อเสนอแนะจากงานวิจัยและผู้รู้ให้หน่วยงานภาครัฐและท้องถิ่น ส่งเสริม สนับสนุน และพัฒนาอย่างเป็นระบบ ทั้งด้านงบประมาณ การพัฒนาศักยภาพของบุคลากรองค์ความรู้ เทคนิค ทักษะการถ่ายทอดองค์ความรู้ และควรดำเนินงานแบบบูรณาการร่วมกัน เพื่อให้กลุ่มหรือองค์กรที่ดำเนินงานจัดการเรียนรู้ของผู้สูงวัย สามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทัวถึง และสร้างความเท่าเทียมแก่ผู้สูงอายุทุกพื้นที่ในประเทศ เพื่อให้สังคมตระหนักว่าผู้สูงอายุคือ หลักชัยของสังคม มีพลังและคุณค่า ไม่ใช่ภาระของสังคม ขณะเดียวกันผู้สูงอายุก็มีโอกาสได้ทำกิจกรรมร่วมกันเพื่อพัฒนาตนเอง และมีส่วนร่วมในสังคม เช่นเดียวกับคนวัยอื่นๆ

จุดเด่นของประเทศไทยคือ มีพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ มีคณะกรรมการผู้สูงอายุแห่งชาติมีแผนผู้สูงอายุแห่งชาติ มีกองทุนผู้สูงอายุ มีการจัดทำรายงานสถานการณ์ผู้สูงอายุไทยเสนอต่อรัฐบาลเป็นรายปี พระราชบัญญัติผู้สูงอายุ ได้กำหนด “สิทธิของผู้สูงอายุ” ที่จะได้รับการบริการและการดูแลจากภาครัฐไว้หลายเรื่อง รวมทั้งสิทธิที่จะได้รับ “การศึกษา” ดังนั้นผู้สูงอายุจึงมีสิทธิได้รับการศึกษาเช่นเดียวกับคนวัยอื่นๆ และเป็นหน้าที่ของรัฐที่ต้องจัดให้ผู้สูงอายุได้รับสิทธินั้น

โดยสรุป สภาพการส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุในประเทศไทย มีดังนี้คือ

๑. ประเทศไทยมีการดำเนินงานเพื่อคุ้มครองสิทธิของผู้สูงอายุที่ครอบคลุมดีมาก โดยมีทั้งนโยบาย มีกฎหมาย แผน ปฏิญญา และประกาศกระทรวงที่กำหนดหน้าที่ของหน่วยงานอย่างชัดเจน

๒. แต่ในทางปฏิบัติยังไม่สามารถจัดการศึกษาให้กับผู้สูงอายุได้อย่างทั่วถึง เนื่องจากมีผู้สูงอายุเป็นจำนวนมากและผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีพื้นฐานการศึกษาน้อย

๓. สถานศึกษาทุกระดับยังไม่มีการส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุอย่างจริงจังและมีเป็นเพียงส่วนน้อยมาก

๔. ยังไม่ได้พัฒนาบุคลากรผู้มีความเข้าใจและเชี่ยวชาญเรื่องการจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุ

๒) ระบบการจัดการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุของประเทศที่มีแนวปฏิบัติที่ดี จำนวน ๖ ประเทศ ประกอบด้วย ๑) ญี่ปุ่น ๒) สาธารณรัฐประชาชนจีน ๓) สิงคโปร์ ๔) สหรัฐอเมริกา ๕) สหราชอาณาจักร และ ๖) อิสราเอล

ปัจจุบันหลายประเทศที่มีแนวโน้มเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุเช่นเดียวกับไทย ได้กำหนดนโยบายและมาตรการต่างๆ สำหรับผู้สูงอายุ ทั้งด้านสวัสดิการ การสังคมสงเคราะห์ การบริการสาธารณะ โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านการศึกษา ซึ่งสามารถส่งเสริมให้ผู้สูงอายุใช้ชีวิตอย่างมีคุณค่า มีสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่ดี สามารถสร้างเสริมสุขภาพของผู้สูงอายุให้แข็งแรง สามารถกระตุ้นให้เกิดความกระตือรือร้น สนใจใฝ่รู้ และชะลอความเสื่อมของสมองได้ การศึกษาที่จัดให้กับผู้สูงอายุเป็นการศึกษาตลอดชีวิต ทั้งในระบบ นอก ระบบ และตามอัธยาศัย เปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุได้เข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ต่างๆ ที่ตนสนใจ มีโอกาสพบปะกับเพื่อนผู้สูงอายุที่มีความสนใจเรื่องเดียวกัน ทำให้รู้สึกว่าคุณค่า ไม่ได้โดดเดี่ยว และยังเป็นส่วนหนึ่งของสังคมที่สามารถเรียนรู้และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับกลุ่มผู้สูงอายุด้วยกันได้ สามารถแสดงบทบาทข้อความคิดเห็นต่อสังคมได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การที่ผู้สูงอายุสามารถเรียนรู้ หรือแสวงหาความรู้ใหม่ๆ จะมีส่วนช่วยประเทศชาติได้มาก นอกจากจะลดภาระค่าใช้จ่ายของประเทศแล้ว ยังสามารถช่วยเพิ่มผลผลิต และประสิทธิภาพการผลิตของชาติได้ด้วย

สำหรับการจัดการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุใน ๖ ประเทศนั้น พบว่าทุกประเทศให้ความสำคัญกับการส่งเสริมการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิตสำหรับผู้สูงอายุ อย่างไรก็ตามแต่ละประเทศมีแนวปฏิบัติต่างกัน เนื่องจากบริบททางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรม และสภาพแวดล้อมที่มีความแตกต่างกัน แต่สามารถแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันได้ว่าประเทศไหนมีจุดแข็งอย่างไร ซึ่งไม่อาจเปรียบเทียบได้ว่าของประเทศไหนดีกว่ากัน แต่แต่ละประเทศมีจุดเด่นต่างกันไป

หลายประเทศมีคณะกรรมการส่งเสริมในระดับชาติ องค์กรภาคเอกชนมีบทบาทและความสำคัญในการจัดการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุเป็นอย่างมาก และส่งเสริมการเรียนรู้ระหว่างวัย (Intergenerational Learning) จุดเด่นที่เห็นได้ชัดเจนคือ ทุกประเทศมีหน่วยงานที่ส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ หรือการศึกษานอกโรงเรียน และ “การศึกษาตลอดชีวิต” หรือ “การเรียนรู้ตลอดชีวิต” มาอย่างยาวนาน ทุกประเทศตระหนักในแนวโน้มของโครงสร้างประชากรสูงอายุที่เพิ่มขึ้น และเตรียมความพร้อมรองรับสังคมผู้สูงอายุ โดยเน้นการให้การศึกษาที่เหมาะสมกับวัยและความต้องการของผู้เรียน

ประเทศไทยมีการดำเนินงานเพื่อคุ้มครองสิทธิของผู้สูงอายุที่ครอบคลุมดีมากโดยมีทั้งนโยบาย มีกฎหมาย แผน ปฏิญญา และการปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม แต่ในทางปฏิบัติ ยังไม่สามารถจัดการศึกษาให้กับผู้สูงอายุได้อย่างทั่วถึง เนื่องจากมีผู้สูงอายุเป็นจำนวนมาก และผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีพื้นฐานการศึกษาน้อย สถานศึกษาทุกระดับยังไม่มิจกกรมส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุอย่างจริงจัง เป็นเพียงส่วนน้อยมากและประการสำคัญที่สุด คือ ยังไม่ได้พัฒนาบุคลากรผู้มีความเข้าใจและเชี่ยวชาญเรื่องการจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุ

📄 อภิปรายผล

๑. การเรียนรู้ทำให้ผู้สูงอายุได้พัฒนาร่างกาย จิตใจ สติปัญญา สังคมสุขภาพดี ป้องกันโรคสมองเสื่อม ได้เรียนรู้สิ่งใหม่ๆ มีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อน ทำให้ไม่เหงา และมีความสุข นอกจากนี้ผู้สูงอายุวัยต้นยังมีโอกาสได้เรียนรู้เพื่อทำอาชีพใหม่หรือพัฒนาอาชีพเดิมให้ดีขึ้น

๒. จำนวนผู้สูงอายุที่ได้รับบริการจากโรงเรียนผู้สูงอายุยังเป็นสัดส่วนที่น้อยเมื่อเทียบกับจำนวนผู้สูงอายุทั้งหมด โดยเฉพาะกระทรวงศึกษาธิการยังทำเรื่องการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุตามบทบาทและอำนาจหน้าที่ในประกาศสำนักนายกรัฐมนตรีได้น้อย หน่วยงานทางการศึกษายังไม่บริการการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุอย่างจริงจัง ซึ่งถ้าเปรียบเทียบกับกระทรวงสาธารณสุขจะเห็นว่ามีการปฏิรูปรูปแบบเป็นรูปธรรมมากกว่า เช่น มีบัตรทองที่ทำให้ประชาชนสามารถเข้าถึงบริการสาธารณสุขได้อย่างทั่วถึง ดังนั้นกระทรวงศึกษาธิการจึงจำเป็นต้องเร่งปฏิรูปการศึกษาให้เกิดผลโดยเร็ว

๓. หลักสูตรและกิจกรรมการเรียนรู้ที่จัดสำหรับผู้สูงอายุยังไม่เข้มข้นและจำนวนชั่วโมงของการเรียนรู้ก็ยังไม่เพียงพอที่จะเรียนรู้สาระที่จำเป็นได้ครบถ้วน

๔. ข้อค้นพบจากงานวิจัยนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ รศ.อาชญญา รัตนอุบล ที่ชี้ให้เห็นว่าปัญหาและอุปสรรคที่พบในการจัดการศึกษาเพื่อผู้สูงอายุของไทยได้แก่ การขาดแคลนบุคลากร ขาดแคลนเจ้าหน้าที่ประสานงาน ปัญหาการสื่อสาร เป็นต้น ส่วนปัจจัยส่งเสริมความสำเร็จประกอบด้วย ชุมชน หรือองค์กรมีความเข้มแข็ง มีศักยภาพในการจัดการปัญหาด้วยตนเอง มีวิทยากรหรือบุคลากรที่มีความรู้ ประสบการณ์ และความสามารถในการจัดกระบวนการและถ่ายทอดเนื้อหาสาระที่ถูกต้อง ชุมชนใช้กระบวนการพัฒนาอย่างมีส่วนร่วมในการดำเนินโครงการ เนื้อหาหลักสูตรมีความสอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการ มีงบประมาณสนับสนุนอย่างเพียงพอ ได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานระดับท้องถิ่น ชุมชนและองค์กรอื่นๆ บริบทของชุมชน มีลักษณะเป็นเครือข่ายที่สนับสนุนกัน และที่สำคัญคือผู้เข้าร่วมโครงการเห็นความสำคัญและต้องการเข้าร่วมโครงการอย่างต่อเนื่อง

๕. แม้ประเทศไทยจะมีปัญหาต่างๆ มากมาย แต่ก็ยังไม่สายที่จะวางระบบและระดมความร่วมมือของหน่วยงานต่างๆ เพื่อรองรับสังคมผู้สูงอายุ

๖. ประสบการณ์การส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในต่างประเทศ สะท้อนให้เห็นว่า นอกจากรัฐจะต้องมีนโยบายส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุแล้ว ต้องมีกลไกที่จะนำไปสู่การปฏิบัติจริง ซึ่งหลายเรื่องยังไม่มีมีการดำเนินงานในระบบของประเทศไทย คือ การมีคณะกรรมการนโยบายที่เน้นการทำงานร่วมกันแบบบูรณาการระหว่างหลายหน่วยงานทั้งในระดับนโยบายและระดับปฏิบัติ ต้องมีกองทุนสนับสนุนให้หน่วยงานต่างๆ จัดกิจกรรมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ ส่งเสริมภาคเอกชนให้เข้ามามีบทบาทส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ ให้ความสำคัญกับกิจกรรมการเรียนรู้ระหว่างวัยและกิจกรรมจิตอาสา นำเทคโนโลยีดิจิทัลเข้ามาใช้ในการสร้างโอกาสทางการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุอย่างทั่วถึงและเท่าเทียม นำภูมิปัญญาและวิถีชีวิตที่ดีงามกลับมาปรับใช้ในการดำรงชีวิตของผู้สูงอายุ การพัฒนาบุคลากรมืออาชีพสำหรับการบริหาร และการจัดกิจกรรมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ และการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้เพื่อให้ผู้สูงอายุทุกคนได้เรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

ข้อเสนอแนะในการใช้ประโยชน์

๑. เนื่องจากผู้สูงอายุของประเทศไทยมีจำนวนมาก ลำพังหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่งไม่สามารถจัดการเรียนรู้ให้พอเพียงและมีคุณภาพ จำเป็นจะต้องมีองค์กรประสานงานระหว่างกระทรวงเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ

๒. รัฐบาลต้องส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุอย่างเป็นระบบ โดยเตรียมความพร้อมประชากรตั้งแต่อ่อนเข้าสู่วัยสูงอายุ พัฒนาบุคลากรสำหรับบริหารและจัดการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุอย่างมืออาชีพ จัดทำหลักสูตรมาตรฐานสำหรับผู้สูงอายุ และเพิ่มงบประมาณให้กับกองทุนผู้สูงอายุเพื่อให้เพียงพอที่จะสนับสนุนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ

๓. กระทรวงศึกษาธิการในฐานะหน่วยงานที่ได้รับมอบหมายให้รับผิดชอบเรื่องการจัดการศึกษาของผู้สูงอายุ มีความพร้อมเรื่องอาคารสถานที่ โดยไม่ต้องลงทุนสร้างใหม่ จะต้องเป็นองค์กรหลักในการส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุให้ทั่วถึงและมีคุณภาพ

๔. ส่งเสริมความร่วมมือของทุกภาคส่วนในระดับปฏิบัติ ทั้งหน่วยงานของรัฐ ท้องถิ่น ชมรมผู้สูงอายุ สถาบันศาสนา องค์กรเอกชน ฯลฯ โดยให้แต่ละพื้นที่มีหน่วยงานหลัก ซึ่งอาจไม่เหมือนกันในแต่ละแห่ง

๕. การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ ต้องมุ่งการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ ทั้ง ๔ ด้าน คือ ร่างกาย จิตใจ สติปัญญา สังคม โดยคำนึงถึงสภาพปัญหาและความต้องการของผู้สูงอายุในแต่ละพื้นที่ซึ่งอาจมีความแตกต่างกัน

๖. นำเทคโนโลยีดิจิทัลมาใช้ในการส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ โดยจัดตั้งมหาวิทยาลัยผู้สูงอายุทางโทรทัศน์ และมหาวิทยาลัยผู้สูงอายุบนเว็บ เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุเข้าถึงการศึกษาที่มีคุณภาพอย่างทั่วถึงและเท่าเทียมกัน